

УДК 811.1:811.161.2:355

ВІЙСЬКОВА ЛЕКСИКА В КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Світлана Дерба

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
кафедра української філології для іноземних громадян
бульв. Т. Шевченка, 14, кімн. 61, 01601, Київ, Україна
тел.: 044 239 34 39
ел. пошта: s.derba@knu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2906-0344>*

Олександра Касьянова

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
кафедра української філології для іноземних громадян
бульв. Т. Шевченка, 14, кімн. 61, 01601, Київ, Україна
тел.: 044 239 34 39
ел. пошта: kasianova.oleksandra@knu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-4351-412X>*

У статті розглянуто методику навчання військової лексики в курсі української мови як іноземної, що набуває особливої актуальності у воєнний час через зростання кількості іноземних громадян у лавах Збройних сил України або в інших формуваннях, які захищають територіальну цілісність України в межах російсько-української війни. Актуальність дослідження зумовлена потребою ефективної комунікації та швидкої мовної адаптації військовослужбовців з інших країн у складних військових і соціальних реаліях.

Авторки дослідження – викладачки кафедри української філології для іноземних громадян ННІ філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка – проаналізували військову лексику в курсі української мови як іноземної, зосередили увагу на систематизації та класифікації військової лексики за частинами мови та лексико-семантичними групами, що дає можливість покращити методику викладання мови у спеціалізованому контексті.

У статті запропоновано підхід до вивчення військової термінології з урахуванням того, що під військовим терміном розуміється спеціальне найменування, яке має просту або складну формальну структуру (словосполучення, речення), що співвідноситься з певним поняттям зі сфери військової справи (військової науки, техніки, життєдіяльності військ тощо). Науковці дотримуються погляду про те, що різновидами військової лексики є слова та фразеологізми, не всі з яких належать до літературної мови, вживаються в усному й рідше письмовому мовленні військових і утворюють різні функціональні класи слів, які складаються з неоднорідних за характеристикою лексичних одиниць.

З урахуванням загальноприйнятої класифікації військової лексики української мови (номінативні одиниці на позначення різних родів військ, штабної сфери, загальнотактичних та організаційних дій та ін.) у статті проаналізовано 201 мовну одиницю (різновірневу) з переліку необхідної лексики для військовослужбовців (перелік авторкам статті надали чинні військові). Наприклад, іменники (*солдат, командир, офіцер; обстріл, приміщення, дерево, будівля, інтервал, контакт; північ, південь, захід, схід; частини тіла, зброя*), займенники у різних відмінках із прийменниками (*за мною, зі мною*), дієслова (*працює, біжу, припинити, покласти, заряджай, розряджай, тримати*), прислівники (*часто, частіше, прямо*), числівники.

Здійснена класифікація й використання її на заняттях української як іноземної була апробована в групах із чинними військовими, які є представниками інших країн (переважно іспанськомовних та англомовних). Під час апробації було з'ясовано, що робота над засвоєнням військової лексики вимагає від викладача комбінування прийомів навчання української мови як іноземної, що пов'язано з основним видом навчальної діяльності – усно-мовленнєвої, рідше – письмової, а також з обмеженістю часом, відведеним на військову підготовку.

Запропонована методика з наведеним інструментарієм дозволяють оптимізувати процес засвоєн-

ня лексики, враховуючи функціональні особливості вживання військових термінів в усному мовленні, та сприяють підвищенню рівня мовної компетенції в цій сфері.

Ключові слова: українська мова як іноземна, методика навчання, викладання лексики, військова лексика, фразеологія, частини мови, термінологія.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/ufl.2026.20.5119>

Вступ. З 2014-го року Україна живе в новій реальності – у війні, що активізувала чимало суспільних процесів, де чільне місце займає військовий і його мовна дійсність. Війна спричинила мілітаризацію української мови, появу нових слів (наприклад, *орк, шахед, бандеромобіль, джавелін*), переосмислення значень слів (*кинджал, двохсотий, трьохсотий, плюс*) та перехід спеціалізованої лексики в повсякденне спілкування, що стало маркером національної ідентичності та консолідації. Мовна трансформація особливо помітна в комунікації Збройних сил України, де зріс попит на українську мову як інструмент порозуміння й маркера належності, натомість російська мова втратила свій статус, попри спроби окупантів деукраїнізувати населення. Водночас війна виявила прогалини в мовній підготовці іноземних військових, що служать в українських формуваннях, адже відсутність системного викладання військової лексики ускладнює їхню інтеграцію та ефективну взаємодію в бойових умовах.

Формулювання проблеми та виокремлення раніше нез'ясованих частин. Наявність сучасних словників військової лексики, упорядкованих останніми роками, що містять військові терміни, скорочення та неологізми, які виникли або набули поширення внаслідок повномасштабного вторгнення в Україні [2, 3], та лексикографічних праць, які сприяють уніфікації та впровадженню термінології НАТО в діяльність Збройних сил України [18], важливих для стандартизації військової комунікації на стратегічному рівні, є свідченням інтернаціоналізації й класифікації військової термінології, однак це не вирішує проблеми впровадження нових слів (чи набуття нових значень вже наявних слів) у курс української мови як іноземної, у межах якого на сьогодні уроки з вивчення військової лексики є поодинокими [9, 10, 19]. Крім того, запит на навчання військової лексики в курсі української мови як іноземної є актуальним з огляду на те, що кількість іноземців у лавах Збройних сил України й в інших формуваннях лише збільшується, а час на опанування необхідного мовного інструментарію для виконання поставлених бойових завдань обмежений.

Метою статті є характеристика військової лексики для розробки завдань у курсі української мови як іноземної. Матеріалом вивчення стала 201 одиниця військової лексики, класифікована за частинами мови та лексико-семантичними групами.

Поставлені завдання: проаналізувати сучасні джерела вивчення військової лексики української мови, класифікувати 201 мовну одиницю, що є лексичним мінімумом для виконання бойових завдань, і знайти дієвий підхід для вивчення військової термінології на заняттях української мови як іноземної.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українська військова лексика в колі наукових інтересів у різні роки була в таких дослідників, як Г. Халимоненко [23], Л. Туровська [21], В. Русанівський [17], А. Грицьків [8], А. Кириченко [12], Л. Халіновська [21], Є. Долинський [6], Л. Малімон [11], Я. Яремко [25], Т. Михайленко [19], Н. Яценко [26], Л. Компанцева [14, 15] та інші. Останні десятиліття лінгвісти порушували питання функційності військових слів, їхнього формування національного публічного дискурсу, алгоритму та методики дослідження військової терміно-

логії в порівняльному аспекті на матеріалі української, перської та англійської (Н. Акульшина [1]) та інших мов, а також етапів формування різних семантичних груп у воєнній сфері (О.Поліщук, Т.Бондаренко, А.Алиєва [16]). Повсякчас мовознавці студіюють особливості перекладу військової термінології (О. Пуш, Н. Гасюк [17], Є. Долинський [6], О. Алькушин [15], Т. Кияк [13]), досліджують її в англійськомовному новинному онлайновому дискурсі, центральною темою якого є висвітлення війни в Україні (Л. Малімон, К. Щербан) [10].

Про вихід із соціальної сфери первинного побутування й активне проникнення в повсякденне мовлення військової лексики писав А. Грицьків: «Однією з ключових рис військової лексики є її дискурсоутворююча функція. У фаховому середовищі терміни забезпечують точність, структурованість і ефективність комунікації. Військові терміни не лише позначають конкретні поняття, а й створюють семантичну сітку» [8: 48].

Про різновиди військової термінології писали Л. Волік та А. Чутковська. Так, про команди як невід'ємну частину військової терміносистеми писала у своєму дослідженні Л. Волік [5]. А. Чутковська описала звертання та команди в українській мові, зазначаючи про те, що військові команди – особливий різновид стійких фразеологізмів, що характеризуються однозначністю [24: 83].

Дослідження методів викладання сучасної військової лексики у закладах вищої освіти присвячені праці Н. Бліндер, О. Мардаренко, Є. Мітькіної, а також В. Грицева, який аналізує засади опанування іншомовної військової лексики студентами-першокурсниками.

Т. Михайленко проаналізувала українську військову терміносистему в аспекті формування та функціонування (1996 р.), зазначивши, що «військова субмова є однією із “адаптивних мікросистем” національної мови, яка залежно від комунікативних потреб у військовій сфері видозмінюється або припиняє своє функціонування при відсутності таких потреб» [22 : 88].

Аналіз публікацій та досліджень із теми засвідчує, що, попри наявність наукових розвідок про військову терміносистему на матеріалі різних мов (української, англійської, перської), є потреба в розробці навчальних матеріалів військової лексики в курсі української мови як іноземної з урахуванням конкретної аудиторії. Розглянуті підходи до вивчення військової лексики засвідчують, що військова терміносистема характеризується динамічністю й адаптивністю в контексті національної мови та комунікативних вимог військової діяльності. Особливо це простежується в американській військовій та військово-технічній термінології, яка зазнає безперервних змін через обмеження функціонування окремих лексем, зміну їхніх значень, а також систематичне доповнення новими термінами у зв'язку з реорганізацією родів збройних сил, появою і впровадженням нових видів озброєння та бойової техніки, а також розробкою нових способів ведення бойових дій [7: 80]. На часі створення навчальних матеріалів саме з української мови для військових з інших країн, які боронять Україну.

Виклад основного матеріалу. Для розкриття теми дослідження необхідно визначити, що таке військова лексика та як її класифікують.

Військова лексика – це специфічний пласт лексичних одиниць української мови, що обслуговує військову справу, охоплюючи терміни, професіоналізми, сленг та емоційно забарвлені слова, пов'язані з обороною, озброєнням, тактикою й орга-

нізацією війська [5, 7]. Л. Волік у своїй праці чітко розмежує **військову лексику**, яка є сукупністю мовних одиниць, що поєднуються спільним змістом і відображають понятійну, предметну та функціональну схожість явищ, які вони позначають. Під **військовим терміном** розуміють «спеціальне найменування, яке має просту або складну формальну структуру (словосполучення), що співвідноситься з певним поняттям зі сфери військової справи (військової науки, техніки, життєдіяльності військ і таке інше), в семантичній структурі якого є сема ‘військовий’, ‘бойовий’» [5: 1]. Різновидами військової лексики є слова та фразеологізми, які не належать до літературної мови, вживаються переважно в усному мовленні військових і утворюють різні соціально-функціональні класи слів, які складаються з неоднорідних за своєю функціональною характеристикою лексичних одиниць. Мовознавці вживають різні терміни для їх найменування: професіоналізми, жаргонізми, сленг [5: 1].

Щодо класифікації військової лексики, не має єдиного підходу в українській лінгвістиці, але домінує поділ за стилістичними, тематичними та структурними критеріями, що враховують терміни, професіоналізми та сленг. Основні підходи включають розмежування на термінологічну (офіційну) та нетермінологічну (емоційно забарвлену) частини, з подальшим групуванням за сферами вживання чи походженням. Це дозволяє систематизувати динамічну лексику, що поповнюється під впливом воєнних реалій.

Автори статті «Військова лексика як різновид спеціальної лексики в англійських та українських ЗМІ» наводять узагальнену класифікацію військової лексики:

1) номінативні одиниці на позначення різних родів військ – лексика, яку вживають для опису понять у формуваннях збройних сил: наприклад, *artillery* ‘артилерія’, *infantry* ‘піхота’, *air force* ‘військово-повітряні війська’;

2) номінативні одиниці на позначення штабної сфери – лексика, яку широко використовують в органах військового управління особовим складом, наприклад, *headquarters* ‘штаб’, *staff car* ‘штабний вагон’, *personnel* ‘особовий склад’;

3) номінативні одиниці на позначення загальнотактичних дій – лексика, використовувана під час вирішення загальнотактичних завдань, ведення загальновійськового бою та його підготовки, наприклад, *defense* ‘оборона’, *offensive* ‘наступ’;

4) номінативні одиниці на позначення організаційних дій – лексика, яку вживають в різних одиницях військових сил, наприклад, *unit* ‘підрозділ’, *battalion* ‘батальйон’, *division* ‘дивізія’, *company* ‘рота’;

5) номінативні одиниці на позначення військово-топографічних дій – лексика, яку використовують у вивченні місцевості, орієнтуванні, цілевказівці, здійсненні вимірювань на місцевості, наприклад, *topographic map* ‘топографічна карта’, *cartography* ‘картографія’, *land survey* ‘наземна зйомка’;

6) номінативні одиниці на позначення командно-стройових дій – лексика, вживана у стройовій підготовці і командному мовленні військовослужбовців, наприклад, *Attention!* ‘Струнко!’, *At ease!* ‘Вільно!’, *Fall out!* ‘Розійдись!’ [16: 300–301].

Ця класифікація, на думку авторів, найповніше відображає групи військових слів й укладена з урахуванням стилістики та функції одиниць, їхньої тематики та особливостей структур (формувань). Також військову лексику можемо схарактеризувати за походженням – запозичення (абревіатури), словотвірні (похідні), семантичні (метафори); та за сферою спілкування – офіційна (статутна термінологія), прикладна (військово-прикладна), неофіційна (сленг для побуту, техніки) [25].

Лише комплексні підходи до вивчення лексики й урахування різних класифікацій дають можливість здійснити аналіз військових слів для укладання завдань української мови як іноземної.

З початку повномасштабного вторгнення чинні військові Збройних Сил України звернулися до викладачів кафедри української філології для іноземних громадян КНУ імені Тараса Шевченка з проханням адаптувати викладання української мови для іноземців, які виконуватимуть бойові завдання як інокомуніканти. Тому далі у статті проаналізуємо отриманий від військових перелік із 201 мовної одиниці, що містить ключові терміни військової лексики з транслітерацією, англійським й іспанським перекладами для полегшеного опанування, а також презентуємо частину цього переліку й можливі завдання на опанування військової лексики. Слід наголосити, що отриманий список слів із транслітерацією та двомовним перекладом оптимізований для засвоєння лексичного мінімуму й для комунікації в польових умовах, але без допомоги фахівців української як іноземної він не є функціональним поза межами воєнної дійсності.

Наводимо нижче 20 одиниць із переліку, отриманого для розробки завдань (див. таблиця 1). Ці 20 мовних одиниць проаналізуємо докладно, адже вони показові щодо класифікаційних характеристик військової термінології.

Ворожий камікадзе	Vorozhyy kamikadze	Enemy kamikaze	Enemigo kamikaze
Небо чисте	Nebo chyste	Sky is clear	El cielo esta despejado
Працює наша авіація	Pratsyuye nasha aviatsiya	Our aviation is working	Nuestra aviación está funcionando
Засоби ППО до бою	Zasoby PPO do boyu	"Air defense" for battle	"Defensa aérea" para la batalla
Піхота противника	Pikhota protyvnyka	Enemy infantry	Infantería enemiga
Переміщення між позиціями	Peremishchennya mizh pozytsiyamy	Move between positions	Moverse entre posiciones
кінець передачі	kinets peredachi	Out! (radio)	Fuera
Радіомовчання в ефірі	Radiomovchannya v yefiri	Radio silence	Silencio de radio
Відбій радіомовчання в ефірі	Vidbiy radiomovchannya v yefiri	Rebound of radio silence	Anule silencio de radio
Тримати дистанцію	Trymaty dystantsiyu	Take distance	Tomar distancia
Тримати позицію	Trymaty pozytsiyu	Hold (position)	Sostener la posición
Крию	Kryyu	Cover	Cobertura
Займати позиції	Zaymaty pozytsiyi	Take (position)	Tomar (posición)
Біжу	Bizhu	I run	Corro
Йду	Ydu	I go	Voy
Підтягувати	Pidtyahuvaty	Tighten	Apretar
Обернись	Obernys	Turn around	Giro alrededor
Повзти	Povzty	Crawl	Arrastrarse
Пірнати	Pirnaty	To dive	Bucear
Зміститись	Zmistytys	To move (left/right a little) when magazin is empty	Para moverse (un poco hacia la izquierda/derecha) cuando el arma está vacía

Таблиця 1. 20 мовних одиниць із переліку військової лексики

Таблиця репрезентує показовий сегмент сучасної української військової лексики, орієнтований на комунікацію в реальних бойових умовах. У ній поєднуються стандартні терміни, розмовні одиниці й інструктивні формули командного типу, що свідчить про функціональний, а не «словниковий» підхід до відбору матеріалу.

Подані мовні одиниці можемо розподілити на такі семантичні групи: 1) номінації противника й загрози (*ворожий камікадзе!*); 2) оцінка ситуації / умов бою (*небо чисте, працює наша авіація, засоби ППО до бою*); 3) тактичні дії та переміщення (*піхота противника, переміщення між позиціями*); 4) комунікаційний режим (*радіомовчання в ефірі, відбій радіомовчання в ефірі*); 5) утримання / зміна позицій та рух бійця (*тримати дистанцію, тримати позицію, займати позиції, біжу, йду, підтягуватися, обернись, повзти, змістись*).

За структурою й граматичними особливостями серед 20-ти різнорівневих мовних одиниць переважають імперативні форми дієслів, орієнтовані на віддання наказів та оперативне керування діями (*тримати дистанцію, змістись, обернись*), а також іменникові словосполучення (*піхота противника, засоби ППО до бою*), що функціонують як тактичні сигнали-номінації ситуації: короткі, семантично цільні, без зайвих розгортань. Значна частина одиниць полісемантична в загальномовній системі (*позиція, кінець передачі*), але в цьому реєстрі має фахове, чітко окреслене значення.

З погляду комунікаційного аспекту лексика в таблиці орієнтована на високу оперативність: короткі синтагми, часто без дієслів-зв'язок, із мінімумом службових слів (*небо чисте, кінець передачі*). Вона виконує переважно директивну (наказ, заборона, дозвіл) і повідомлювальну функції (фіксація стану обстановки). Наявність паралельних колонок із транслітерацією, англійським і іспанським відповідниками, свідчить про цілеспрямоване створення багатомовного оперативного глосарія для інокомунікантів, де пріоритетом є не академічна повнота, а одноманітність формулювань і швидкість розпізнавання.

Наведені мовні одиниці демонструють функційно орієнтований пласт військової лексики, де поєднуються терміни, сигнальні формули й команди, організовані за принципом «мінімум форми – максимум інформативності». Для лінгводидактики він є доброю основою для створення цільового курсу української мови військового призначення для іноземців, із чітким поділом на семантичні, граматичні та прагматичні підсистеми.

Список військової лексики зручний для побудови модульних занять: кожен блок (наприклад, радіообмін, переміщення, оцінка ситуації) може стати окремим уроком із відпрацюванням типових сценаріїв.

Зважаючи на класифікаційну характеристику, можна розробити такі завдання для вивчення військової лексики інокомунікантами: подавати одиниці в мінімальних діалогах (наприклад, діалог про радіообмін); сформулювати вправи на основі синтаксичних моделей (наказ, констатація стану, доповідь); тренувати автоматизоване сприйняття / відтворення команд, зокрема у стресових умовах (фонова шумова імітація, обмеження часу відповіді) із залученням візуальних матеріалів (відео, картинок, аудіо).

Враховуючи різні аспекти та особливості військової лексики, авторки статті перед розробленням власних завдань класифікували 201 одиницю за частинами мови та лексико-семантичними групами. Наводимо далі ці групи із зазначенням можливих завдань для опанування лексичного мінімуму. Наголосимо, що представлені зразки вправ не орієнтовані на один певний рівень мовної компетенції, що

зумовлено тим, що в процесі апробації матеріалів групи інокомунікантів мали різний рівень підготовки, а також маємо на меті продемонструвати різні підходи для комплексного вивчення спеціалізованої лексики.

Класифікація за частинами мови та лексико-семантичними групами:

I. Іменники та іменникові конструкції:

1) **люди:** солдат, командир, офіцер та ін.

2) **явища та орієнтири:** обстріл, переміщення між позиціями, кінець передачі; Вогонь! Газы! В укриття! Увага! Поранення! Зброю на спину! Дерево, будівля, інтервал при русі; навігація; Контакт на «... годин», вогонь на «... годин».

3) **час** (варто зауважити, що англомовні слухачі використовують 12-годинну систему) і **дистанція:** година, хвилина, метр, кілометр, координати та ін.

4) **напрями:** північ, південь, захід, схід.

5) **частини тіла:** рука, нога, долоня, голова, плече, таз, живіт, шия, коліно та ін.

6) **зброя** (тут багато аббревіатур): засоби ППО до бою, граната, розтяжка, міномет, кулемет, САУ, АГС, МК, СПГ.

Наприклад, у розробці завдань на опрацювання тематичної групи зброї можна послуговатися вже наявними лексикографічними працями, зокрема «Англо-українським військовим словником» [2: 12–13], де є ілюстративний матеріал, що дає можливість унаочнити поняття.

Рис. 1. Назви зброї з «Англо-українського військового словника»

Саме така предметна наочність найефективніша в опануванні не лише слів на позначення військової техніки, а й для вивчення конкретних предметів, просторових понять й орієнтирів, геометричних форм та ін.

Для засвоєння іменників та іменникових конструкцій можна давати інокомунікантам завдання на вибір, де із запропонованих варіантів один має відповідати конкретному предмету чи просторовому поняттю. Дієвими на початковому етапі

вивчення є вправи на відповідність, на розвиток мовленнєвих умінь (повторіть, скажіть, послухайте), на складання ситуативних діалогів. Наприклад:

Завдання 1. Поєднайте українські слова з термінами англійською. Кілька разів вимовте українські слова.

1. Солдат	a) Commander
2. Обстріл	b) Soldier
3. Командир	c) Shelling
4. Північ	d) Fire!
5. Вогонь!	e) North
6. Граната	f) Arm
7. Метр	g) Grenade
8. Рука	h) Meter

Завдання 2. Прочитайте вголос українські слова, запишіть, як їх вимовляти, перекладіть рідною мовою:

Дерево, вогонь, голова, будівля, зброя, кулемет, розтяжка тощо.

Завдання 3. Заповніть пропуски у командах. Утворені речення вимовте кілька разів.

Ключові слова: *солдат, поранення, вогонь, укриття, координати.*

___! (Команда стріляти) В ___! (Наказ сховатися) ___ на спину! (Зброя за спину). Контакт на 3 ___! (Напрямок) Поранений у ___ (частина тіла: нога). Повідомте ___!

Завдання 4. Складіть короткий діалог (3-4 репліки) за сценарієм, використовуючи 5 поданих слів.

Сценарій 1: Передача координат пораненого. (Ключові слова: *поранення, координати, південь, коліно, медик*). Наприклад:

– Поранення на півдні! Координати 50 метрів.

– Коліно чи рука?

– Коліно. Викликайте медика!

Сценарій 2: Команда під час обстрілу. (Ключові слова: *обстріл, вогонь, САУ, північ*).

Запишіть діалог на диктофон, потренуйте з побратимом для бойової комунікації.

Завдання 5. З'єднайте фото зі словами [10 : 118]:

міст

будинки
набережна

вулиця
річка

дерева

Ефективними в навчанні військової лексики, зокрема іменників та іменникових конструкцій, є й завдання на переклад, що дають змогу збагатити словниковий запас, закріпити вивчений матеріал, розширити сфери вживання слів і словосполучень, активізувати практичне використання конструкцій і слів на позначення часу в усному і писемному мовленні, удосконалити навички вживання числівників, а також розвивати культуру мовлення [9]. Наприклад:

Завдання 1. Перекладіть українською мовою, використовуючи подані нижче слова та словосполучення:

a) Artillery; b) Infantry; c) Commander; d) Withdrawal of troops; e) Demine; f) Captive; g) Sergeant; h) Lieutenant; i) Hold the line; j) Missile defence.

Ключові слова: a) Артилерія; b) Піхота; c) Командир; d) Вивід військ; e) Розмінувати; f) Полонений; g) Сержант; h) Лейтенант; i) Тримати оборону; j) Протиповітряні ракети.

II. Займенники: *за мною, зі мною, до мене* тощо.

Займенниково-прийменникові конструкції є невід'ємним складником військової лексики, адже вони допомагають орієнтуватися в командній комунікації, особливо коли йдеться про напрямки, дії та передачу інформації. Завдання з цієї лексико-граматичною групою слів розвивають граматичну точність у комунікації іноземних військових ЗСУ, інтегруючи займенники з прийменниками у тактичні команди. Наприклад:

Завдання 1. Складіть речення. Використовуйте займенники з прийменниками для опису бойової ситуації (напишіть 4 речення англійською / іспанською, перекладіть українською):

Приклад: *The enemy is behind us / El enemigo está detrás de nosotros* → *Ворог за нами.*

III. Дієслово:

Інфінітив і теперішній час: *Працює наша авіація, крию, біжу; Припинити вогонь! Покласти зброю! Зменшити швидкість! Тримати дистанцію! Тримати позицію! Повзти! Зміститись! Переміститися!*

Наказовий спосіб:

Заряджай! Розряджай! Готуйсь! Слухайте всі! Злазьте! Слухай! Здавайся! Відступайте! Поспішай! Обернись! Відпочинь!

Абсолютна більшість команд утворена від загальнонавчаних дієслів, наприклад: «Працює наша авіація», «крию», «біжу». Інфінітиви застосовують як накази: «Припинити вогонь! Покласти зброю! Зменшити швидкість!» У науковій літературі вважають, що у військовій лексиці досить виразною є тенденція до використання наказових форм другої особи однини: «Встань!», «Зійтись!», «Набий!», «Накрий!», «Огонь здержи!», «Обернись!», «Присягай!», «Простуй!», «Розступись!», «Спочинь!», «Ставай у ряд!», «Стріляй!». Деякі команди виражені морфологічними формами іменників («Збірка!», «Позір!», «Розхід!», «Розстрільна!», прислівників («Вперед!», «Доля!», «Свобідно!», «Гусаком!», «Кроком!», «Біцем!») [24 : 83–84].

Щоб комплексно опанувати дієслівну систему у військовому контексті, важливо для швидких і точних вказівок у бойовій ситуації, можна розробити такі завдання:

Завдання 1. Утворіть речення в теперішньому часі та наказовому способі від інфінітивів (для тактичної комунікації).

Інфінітив – Теперішній час – Наказовий спосіб

Припинити вогонь – Припиняємо вогонь –

Завдання 2. З'єднайте іменники з відповідними дієсловами. Прочитайте утворені словосполучення, за потреби перекладіть їх. Складіть із ними діалоги.

нападати	оборона
захищати	захист
обороняти	напад
атакувати	атака
слухати	слух
відступати	відступ

Такі та схожі завдання на утворення дієслівних форм допоможуть комплексно опанувати дієслівну систему у військовому контексті, важливу для швидких і точних вказівок у бойовій ситуації.

IV. Прислівники: *частіше / ширше / коротше (крок), вільно, рідше (хід), вперед, прямо, праворуч, ліворуч.*

У вивченні прислівників дієвими є завдання на антонімічні пари, на опис зображеного, на прислівники руху і частоти. Наприклад:

Завдання 1. Доберіть антонімічні пари.

праворуч	назад
вперед	ліворуч
стояти	розряджати
заряджати	завмерти
рухатися	іти

Завдання 2. Вставте потрібний прислівник. Запишіть утворені речення:

Йти ___ (вперед / праворуч / ліворуч).

Ходи ___ (частіше / рідше).

Крокувати ___ (коротше / ширше).

Іди ___ (прямо / вільно).

Після виконання такого завдання можна попросити пояснити значення прислівників, обговорити кожен прислівник: Що означає «вперед»? Як рухатися «праворуч»? Що означає «частіше»?

Завдання 3. Гра «Покажи рух»

Військовий стоїть і виконує рух, а викладач дає команду з прислівником:

Зроби крок вперед.

Іди праворуч.

Ходи широко.

Йди вільно.

У цій вправі вивчають не лише прислівники, а й засвоюють наказові форми дієслова.

Завдання 4. Виправ помилку

Військовому дають речення з неправильно використаними прислівниками, він має вибрати правильний:

Йди ___ (ліворуч / вперед).

Рухайся ___ (коротший / коротше).

Ходи ___ (частіше / ширше).

Ці вправи допомагають закріпити лексику та зрозуміти, як прислівники описують характеристики руху і частоти дії. Підійдуть для групових занять або індивідуальної роботи.

V. Числівники: *один, два, три, чотири, десять, п'ятнадцять, двадцять, сто, перший, другий, десятий, багато.*

Для опанування числівників на початковому рівні можна почати з вимови чисел, потім перейти до фраз. Наприклад:

Завдання 1. Запишіть числа словами: 1 солдат, 2 гвинтівки, 3 гранати, 4 набої, 5 позицій.

Завдання 2. Порахуйте предмети:

Скільки касок? (Покажіть 3-5 штук).

Відповідь: Три каски.

Завдання на порядкові числівники можна використати для нумерації підрозділів, етапів, позицій у строю, як у військових посадах (*перший солдат, другий сержант*).

Завдання 3. Вимовте порядки: перший ряд, другий взвод, третій танк, четвертий пост.

Завдання 4. Розставте за порядком: *другий солдат стоїть за першим, третьою – за другим.*

Завдання 5. Гра «Шикуються взвод»:

Командир каже: «Перший – крок уперед!», «Другий – наліво!»

Покажи рух.

Завдання 6. Виконайте дії або зімітуйте їх:

Два кроки вперед!

Три набої зарядити!

П'ять хвилин відпочинку!

Завдання на час ефективно вивчати на малюнках, де зображені годинники, а також у діалогах. Наприклад:

Завдання 1. Скласти діалоги за аналогією до наведених:

I. - Котра зараз година? (09:00)

- Дев'ять година.

II. - О котрій годині ти завтра підеш на позицію?

- О пів на першу.

Висновки. Розроблена система модульних занять із військовою лексикою української мови для іноземних слухачів сприяє всебічному освоєнню основних лексичних категорій – від іменників і займенників до дієслів, прислівників та числівників – за допомогою адаптованих вправ, що відтворюють бойові ситуації. Вправи, такі як зіставлення термінів, заповнення пропусків у командах, ситуативні діалоги, робота з антонімами та рухливі ігри, допомагають автоматизувати сприйняття і відтворення лексики навіть у стресових умовах з використанням візуальних матеріалів та шумових ефектів. Пілотне використання цих матеріалів у групах із різним рівнем мовної підготовки підтвердило ефективність інтегрованого підходу, що поєднує граматичні, фонетичні та комунікативні аспекти з поступовим нарощуванням словникового запасу через послідовність уроків, адаптованих до польових умов Збройних Сил України.

Для успішного засвоєння лексики маємо комбінувати різні методи та техніки навчання української як іноземної, з акцентом на усно-мовленнєву діяльність у діалогічній формі, де учасники можуть взаємодіяти між собою та викладачем. Система завдань має бути побудована так, щоб лексеми з попередніх уроків поступово повторювалися та закріплювалися в наступних модульних блоках. Окрім того, навчальні матеріали мають бути гнучкими, аби враховувати особливості польових умов навчання, зокрема несподівані перерви, фонові шуми або раптові зміни у фронтівій обстановці, що вимагає оперативної корекції освітнього процесу.

У майбутньому ця тема потребує подальшого вивчення та розроблення більшої кількості різноманітних завдань, необхідних для мовної підготовки у складних військових і соціальних реаліях.

Список використаної літератури

1. Акульшина Н. Т. Комунікативно-прагматичні особливості поняття «військовий термін (на прикладах перської, української та англійської військової термінології). *Наукові записки*. Кіровоград : РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2012. Вип. 104 (1). С. 420-424.
2. Англо-український військовий словник начальника артилерії полку Азов, 2022. 44 с.
3. Англо-український військовий словник. Упоряд. О. Кришевич. Ужгород : РІК-У, 2023. 544 с. Режим доступу : https://opac.kpi.ua/estorage/i/english_ukrainian_military_dictionary.pdf
4. Андріянова О. Військово-морська термінологія української мови: етапи формування та семантика : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. К., 2011. 199 с.
5. Волік Л. А. Переклад англійської військової термінології українською мовою. Режим доступу : <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fa682c71-5005-446a-8ae3-c3ad4d74cb9e/content>
6. Долинський Є. Військова термінологія та її переклад як елемент підготовки майбутніх філологів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 83. Т. 2. С. 271–276.
7. Гриців В. Б. Вивчення іншомовної військової лексики студентами-першокурсниками немовних спеціальностей. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 57. Т. 1. С. 79–82. Режим доступу : http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/57/part_1/15.pdf
8. Грицьків А. Сіткове моделювання як метод лінгвістичного дослідження. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія : Мовознавство*. 2002. № 2 (8). С. 47–52.
9. Дерба С. М. Формування у студентів-іноземців практичного знання українських конструкцій і слів на позначення часу. *Мовні і концептуальні картини світу* : зб. наукових праць. Київ. 2011. Вип. 33. С. 143–148.
10. Дерба С. М., Любчевська-Сокур В. О. Козацька нація. Навчальний посібник з української мови для іноземних студентів : робочий зошит. Київ, 2021. 160 с.
11. Малімон Л., Щербан К. Переклад військової термінології в англійських онлайн-новинах під час висвітлення війни в Україні. *Закарпатські філологічні студії*. 2014. Вип. 35. С. 201–205.
12. Кириченко А. Г. Комунікативний аспект вимовного акценту українців : сегментні особливості (на матеріалі англійського авіаційного радіотелефонного дискурсу) : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. наук : 10.02.04. Донецьк : Донец. нац. ун-т, 2014. 20 с.
13. Кияк Т. Р. Фахові мови та проблеми термінознавства. *Нова філологія: зб. наук. праць*. Запоріжжя : ЗНУ, 2007. № 27. С. 203–208.
14. Компанцева Л. Ф. Військова термінологія як чинник формування сучасного українського медіадискурсу. *Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2025. Ч. 1. С. 45–49.

15. Компанцева Л.Ф. Методологія досліджень та використання інтернет-ресурсів (для науковців сектору безпеки та оборони) : підруч. / [Л. Ф. Компанцева, О. В. Акульшин, Н. Т. Акульшина та ін.]. К. : Нац. акад. СБУ, 2015. 344 с.
16. Поліщук О. С., Бондаренко Т. Б., Алиєва А. Д. Військова лексика як різновид спеціальної лексики в англійських та українських ЗМІ. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 23. Т. 1. С. 299–303.
17. Пуш О., Гасюк Н. Особливості перекладу військової термінології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2022. № 58. С. 305–308.
18. Русанівський В.М. Структура лексичної і граматичної семантики. Київ : Наукова думка, 1988. 238с.
19. Сварич Н. Подорож в Україну: українська мова для російськомовних студентів (навчальний посібник). Звягель, 2024. 224 с.
20. Словник військових термінів та скорочень (абревіатур). Видавництво : ЦУЛ, 2023. 50 с.
21. Туровська Л. В. Військові звання та посади в Україні: історико-генетичний аспект вивчення української військової термінології / Л. В. Туровська. К. ; Ірпінь : Перун, 2005. 158 с.
22. Удовіченко Л. Г. Українська військова лексика: діахронія мовознавчих студій. *Лінгвістичні дослідження* : збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. 2020. Вип. 52. С. 81–90.
23. Халимоненко Г. І. Тюркська військова лексика у мовленні запорозького козацтва : автореф. дис... на здобуття ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. К., 1993. 20 с.
24. Халіновська Л. А. Українська авіаційна термінологія: формування, структура і розвиток : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. К., 2014. 393 с.
25. Чутковська А. Звертання і команди в українському війську: історія і сучасність. *Мовний простір слов'янського світу*. 2017. С. 82–85.
26. Яремко Я. П. Нариси з історії української військової термінології : монографія. Дрогобич : Посвіт, 2013. 411 с.
27. Яценко Н. О. Основні етапи становлення української військової термінології. *Українська мова*. 2007. № 3. С. 74–79.

References

1. Akulshyna N. T. Komunikatyvno-prahmatychni osoblyvosti poniattia «viiskovyi termin (na prykladakh perskoi, ukrainskoi ta anhliiskoi viiskovoi terminolohii). *Naukovi zapysky*. Kirovohrad : RVV KDPU imeni V. Vynnychenka, 2012. Vyp. 104 (1). S. 420-424.
2. Anhlo-ukrainskyi viiskovyi slovnyk nachalnyka artylerii polku Azov, 2022. 44 s.
3. Anhlo-ukrainskyi viiskovyi slovnyk. Uporiad. O. Kryshevych. Uzhhorod : RIK-U, 2023. 544 s. Rezhym dostupu : https://opac.kpi.ua/estorage/i/english_ukrainian_military_dictionary.pdf
4. Andriianova O. Viiskovo-morska terminolohiia ukrainskoi movy: etapy formuvannia ta semantyka : dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk. K., 2011. 199 s.
5. Volik L. A. Pereklad anhliiskoi viiskovoi terminolohii ukrainskoiu movoiu. Rezhym dostupu : <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fa682c71-5005-446a-8ae3-c3ad4d74cb9e/content>
6. Dolynskyi Ye. Viiskova terminolohiia ta yii pereklad yak element pidhotovky maibutnykh filolohiv. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. 2025. Vyp. 83. T. 2. S. 271–276.
7. Hrytsiv V. B. Vyvchennia inshomovnoi viiskovoi leksyky studentamy-pershokursnykamy nemovnykh spetsialnostei. *Innovatsiina pedahohika*. 2023. Vyp. 57. T. 1. S. 79–82. Rezhym dostupu : http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/57/part_1/15.pdf
8. Hrytskiv A. Sitkove modeliuвання yak metod linhvistychnoho doslidzhennia. *Naukovi zapysky Ternopilskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatiuka. Seriiia : Movoznavstvo*. 2002. № 2 (8). S. 47–52.
9. Derba S. M. Formuvannia u studentiv-inozemtsiv praktychnoho znannia ukrainskykh

konstruktsii i sliv na poznachennia chasu. *Movni i kontseptualni kartyny svitu* : zb. naukovykh prats. Kyiv, 2011. Vyp. 33. S. 143–148.

10. Derba S. M., Liubchevska-Sokur V. O. Kozatska natsiia. Navchalnyi posibnyk z ukrainskoi movy dla inozemnykh studentiv : robochyi zoshyt. Kyiv, 2021. 160 s.

11. Malimon L., Shcherban K. Pereklad viiskovoi terminolohii v anhlomovnykh onlain-novynakh pid chas vysvitlennia viiny v Ukraini. *Zakarpatski filolohichni studii*. 2014. Vyp. 35. S. 201–205.

12. Kyrychenko A. H. Komunikatyvnyi aspekt vymovnoho aktsentu ukraintsiv : sehmentni osoblyvosti (na materialy anhlomovnoho aviatsiinoho radiotelefonnoho dyskursu) : avtoref. dys. na zdobuttia nauk stupenia kand. . nauk : 10.02.04. Donetsk : Donets. nats. un-t, 2014. 20 s.

13. Kyiak T. R. Fakhovi movy ta problemy terminoznavstva. *Nova filolohiia* : zb. nauk. prats. Zaporizhzhia : ZNU, 2007. № 27. S. 203–208.

14. Kompantseva L. F. Viiskova terminolohiia yak chynnyk formuvannia suchasnoho ukrainskoho mediadyskursu. *Naukovyi zhurnal «Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia : Filolohiia. Zhurnalistyka*. 2025. Ch. 1. S. 45-49.

15. Kompantseva L.F. Metodolohiia doslidzhen ta vykorystannia internet-resursiv (dlia naukovtsiv sektoru bezpeky ta oborony) : pidruch. / [L. F. Kompantseva, O. V. Akulshyn, N. T. Akulshyna ta in.]. K. : Nats. akad. SBU, 2015. 344 s.

16. Polishchuk O. S., Bondarenko T. B., Alyieva A. D. Viiskova leksyka yak riznovyd spetsialnoi leksyky v anhliiskykh ta ukrainskykh ZMI. *Zakarpatski filolohichni studii*. Vyp. 23. T. 1. S. 299–303.

17. Push O., Hasiuk N. Osoblyvosti perekladu viiskovoi terminolohii. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia : Filolohiia*. 2022. № 58. S. 305–308.

18. Rusanivskiy V.M. Struktura leksychnoi i hramatychnoi semantyky. Kyiv : Naukova dumka, 1988. 238s.

19. Svarych N. Podorozh v Ukrainu: ukrainska mova dla rosiiskomovnykh studentiv (navchalnyi posibnyk). Zviahel, 2024. 224 s.

20. Slovnyk viiskovykh terminiv ta skorochen (abreviatur). Vydavnytstvo : TsUL, 2023. 50 s.

21. Turovska L. V. Viiskovi zvannia ta posady v Ukraini: istoryko-henetychnyi aspekt vyvchennia ukrainskoi viiskovoi terminolohii / L. V. Turovska. K. ; Irpin : Perun, 2005. 158 s.

22. Udovichenko L. H. Ukrainska viiskova leksyka: diakhroniia movoznavchykh studii. *Linhvistychni doslidzhennia* : zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. 2020. Vyp. 52. S. 81–90.

23. Khalymonenko H. I. Tiurkska viiskova leksyka u movlenni zaporozkoho kozatstva : avtoref. dys... na zdobuttia stupenia kand. filol. nauk : 10.02.01. K., 1993. 20 s.

24. Khalinovska L. A. Ukrainska aviatsiina terminolohiia: formuvannia, struktura i rozvytok : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. K., 2014. 393 s.

25. Chutkovska A. Zvertannia i komandy v ukrainskomu viisku: istoriia i suchasnist. *Movnyi prostir slovianskoho svitu*. 2017. S. 82–85.

26. Yaremko Ya. P. Narysy z istorii ukrainskoi viiskovoi terminolohii : monohrafiia. Drohobych : Posvit, 2013. 411 s.

27. Yatsenko N. O. Osnovni etapy stanovlennia ukrainskoi viiskovoi terminolohii. *Ukrainska mova*. 2007. № 3. S. 74–79.

MILITARY VOCABULARY IN UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE CLASSES

Svitlana Derba

*Taras Shevchenko National University of Kyiv
Educational and Scientific Institute of Philology
Department of Ukrainian Philology for Foreigners
Blvd. T. Shevchenko, 14, room 61, 01601, Kyiv, Ukraine
phone: 044 239 34 39
e-mail: s.derba@knu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2906-0344>*

Oleksandra Kasianova

*Taras Shevchenko National University of Kyiv
Educational and Scientific Institute of Philology
Department of Ukrainian Philology for Foreigners
Blvd. T. Shevchenko, 14, room 61, 01601, Kyiv, Ukraine
phone: 044 239 34 39
e-mail: kasianova.oleksandra@knu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-4351-412X>*

In their article, lecturers from the Department of Ukrainian Philology for Foreign Citizens at the Educational and Scientific Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv analyzed certain aspects of teaching military vocabulary in Ukrainian as a foreign language courses. Currently, there is a high demand for such courses in Ukraine, as foreign citizens serve in the Armed Forces of Ukraine. Associate Professor Svitlana Derba and Assistant Professor Oleksandra Kasianova reviewed contemporary sources for studying military vocabulary in Ukrainian as a foreign language classes and proposed teaching materials for its study. Currently, linguists understand a military term to be a special name that has a simple or complex formal structure (phrase) corresponding to a specific concept in the field of military affairs (military science, technology, military life, etc.). Types of military vocabulary include words and phrases that do not belong to the literary language, are used mainly in the oral speech of the military, and form various socio-functional classes of words consisting of lexical units that are heterogeneous in their functional characteristics. The authors provide a classification of military vocabulary in the Ukrainian language (nominal units denoting various types of troops, the staff sphere, general tactical and organizational actions, etc.). All units (201 in total) from the list of necessary vocabulary for military personnel (provided by active military personnel) were classified according to parts of speech and lexical-semantic groups. For example, nouns (soldier, commander, officer; shelling, room, tree, building, interval, contact; north, south, west, east; parts of the body, weapons), pronouns and their use (follow me, with me), verbs (work, run, stop, put, load, unload, hold, etc.), adverbs (often, more often, straight), numerals. Furthermore, it is assumed that working on the acquisition of this lexical material requires the teacher to combine methods and techniques for teaching Ukrainian as a foreign language. The main type of educational activity is oral speech activity. The work provides examples of tasks that can be performed in order to master military vocabulary.

Key words: Ukrainian as a foreign language, teaching methods, vocabulary teaching, military vocabulary, phraseology, parts of speech, terminology.

*Стаття надійшла до редакції 19.01.2026
доопрацьована 23.01.2026
прийнята до друку 29.01.2026*